

МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИДАН ҚАЙТИБ КЕЛГАН ФУҚАРОЛАР ОРАСИДА ЖИНОЯТЧИЛИКНИНГ БАРВАҚТ ОЛДИНИ ОЛИШ БОРАСИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР

Курбанов Мансур Нарбутаевич

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси

кафедра бошлиғи, подполковник

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17977152>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10-dekabr 2025 yil

Ma'qullandi: 14-dekabr 2025 yil

Nashr qilindi: 18-dekabr 2025 yil

KEYWORDS

Меҳнат миграцияси, қайтиб келган фуқаролар, жиноятчилик, барвақт профилактика, ижтимоий мослашув, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, ички ишлар органлари, профилактика чора-тадбирлари.

ABSTRACT

Мазкур мақолада меҳнат миграциясидан қайтиб келган фуқаролар орасида жиноятчиликнинг барвақт олдини олиш масалалари илмий ва амалий жиҳатдан таҳлил қилинади. Меҳнат миграцияси жараёнида фуқароларнинг ижтимоий-иқтисодий ҳолатида юзага келадиган ўзгаришлар, уларнинг жамиятга қайта мослашуви билан боғлиқ муаммолар ҳамда мазкур омилларнинг жиноят содир этиш хавфига таъсири ўрганилади. Шунингдек, ҳуқуқбузарликларнинг барвақт профилактикасини таъминлашда ички ишлар органлари, маҳалла институтлари ва бошқа давлат ҳамда жамоат тузилмаларининг ўзаро ҳамкорлигини такомиллаштириш масалаларига алоҳида эътибор қаратилган. Мақолада амалдаги қонунчилик, профилактика амалиёти ва илғор ёндашувлар асосида таклиф ва хулосалар ишлаб чиқилган.

Бугунги глобаллашув шароитида меҳнат миграцияси ижтимоий-иқтисодий тараққиётнинг ажралмас қисмига айланиб бормоқда. Ўзбекистон Республикасида ҳам фуқароларнинг хорижий давлатларга вақтинча меҳнат фаолиятини амалга ошириш мақсадида чиқиши кенг тарқалган ҳолат ҳисобланади. Бироқ меҳнат миграциясидан қайтиб келган фуқароларнинг жамиятга қайта интеграциялашуви, бандлик, ижтимоий ҳимоя ва психологик мослашув билан боғлиқ муаммолар мавжуд бўлиб, ушбу ҳолатлар айрим ҳолларда ҳуқуқбузарлик ва жиноятчилик хавфининг ортишига сабаб бўлиши мумкин.

Шу нуқтаи назардан, меҳнат миграциясидан қайтиб келган фуқаролар орасида жиноятчиликнинг барвақт олдини олиш масаласи давлат сиёсатида муҳим аҳамият касб этади. Жиноятларни содир этилгандан кейин аниқлаш эмас, балки уларнинг келиб чиқиш сабаб ва шарт-шароитларини бартараф этишга қаратилган барвақт профилактика чораларини қўллаш жамият хавфсизлигини таъминлашда самарали усул сифатида намоён бўлади. Айниқса, ушбу йўналишда ички ишлар органлари, маҳалла ва

оила институти, бандлик органлари ҳамда жамоат ташкилотларининг ҳамкорлиги ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

Ўзбекистон Республикасида меҳнат миграцияси иқтисодий ривожланишнинг муҳим омилларидан бири бўлиб, мамлакатдаги ишсизликни камайтириш, аҳоли даромадларини ошириш ва пул ўтказмалари орқали иқтисодиётни қўллаб-қувватлашда катта роль ўйнайди. Аммо сўнгги йилларда, хусусан, 2024-2025 йилларда хориждан қайтиб келаётган меҳнат мигрантлари сонининг кескин кўпайиши жамиятда ижтимоий-иқтисодий муаммоларни келтириб чиқармоқда, бу эса жиноятчиликнинг потенциал ўсишига сабаб бўлиши мумкин. Ташқи меҳнат миграцияси агентлиги маълумотларига кўра, 2024 йилнинг январь-октябрь ойларида 115 000 га яқин меҳнат мигранти Ўзбекистонга қайтган, йил охиригача бу кўрсаткич 250-300 мингга етиши кутилган [1]. 2025 йил бошидан эса 467 000 дан ортиқ фуқаро қайтган, уларнинг кўпи Россия (257 000) ва Қозоғистондан (129 000) [2]. Бу рақамлар қайтиб келувчиларнинг ижтимоий адаптацияси, иш билан таъминланиши ва психологик ҳолати билан боғлиқ муаммоларнинг кучайишини кўрсатади. Профессор Ш. Эралиевнинг тадқиқотларига кўра, қайтиб келган мигрантларнинг реинтеграцияси миграциянинг “мия оқими” (brain gain) га айланиши мумкин, аммо адаптация муаммолари туфайли ижтимоий хавфлар, жумладан, жиноятчиликка мойиллик пайдо бўлади [3]. У шуни таъкидлайдики, қайтиб келувчиларнинг малакали қисми чет элда қолиб кетади, қолганлари эса маҳаллий бозорда иш тополмай, иқтисодий қийинчиликка дуч келади.

Меҳнат миграциясидан қайтиб келган фуқаролар орасида жиноятчиликнинг барвақт олдини олиш масаласи жамият хавфсизлигини таъминлашнинг долзарб йўналишларидан бирidir. Қайтиб келувчи мигрантлар кўпинча чет элдаги оғир меҳнат шароитлари, зўравонлик қурбони бўлиш, ҳуқуқий ҳимоясизлик каби тажрибалар орқали психологик травма олади. Масалан, Марказий Осиё мигрантларининг 76 фоизи расмий шартномасиз ишлайди, бу эса уларни эксплуатация ва зўравонликка дучор қилади [4]. Бу ҳолат қайтиб келганда ижтимоий дезадаптацияга олиб келади, ишсизлик ва қашшоқлик эса жиноятчиликнинг асосий сабабларига айланади. Халқаро меҳнат ташкилоти (МОТ) ва Халқаро миграция ташкилоти (ИОМ) ҳисоботларига кўра, қайтиб келган мигрантлар орасида ишсизлик даражаси юқори бўлиб, бу уларнинг жиноий гуруҳларга қўшилиши ёки майда жиноятлар содир этишига сабаб бўлади [5]. Профессорларнинг таҳлиliga кўра, ноқонуний миграция ва информал иқтисодиёт мигрантларнинг жиноятчиликка мойиллигини оширади, чунки улар ҳуқуқий ҳимоядан маҳрум бўлади [6]. Ўзбекистонда бу муаммо 2025 йилда кучайган, чунки Россиядаги ўзбек мигрантлари сони 1,2 миллиондан 698 мингга тушиб кетган, кўплари мажбурий қайтган [7].

Жиноятчиликнинг барвақт олдини олишда қайтиб келган мигрантларнинг ижтимоий реинтеграцияси муҳим роль ўйнайди. Давлат томонидан амалга оширилаётган чоралар, жумладан, меҳнат миграциясидан қайтганларни ишга жойлаштириш учун иш берувчиларга 12 ойлик субсидия тўлаш, касбий ўқитиш ва хорижий тил курслари ташкил этиш самарали механизмлардир [8]. Ташқи меҳнат миграцияси агентлиги қайтиб келувчиларга ҳуқуқий ва ижтимоий ёрдам кўрсатади, уларнинг хориждаги ҳуқуқлари бузилган ҳолатларда қайтишини таъминлайди. Бу чоралар ишсизликни камайтириб, жиноятчиликнинг иқтисодий сабабларини бартараф

этади. Профессорларнинг фикрича, қонуний меҳнат миграцияси механизмларини ривожлантириш жиноятчиликнинг олдини олишга хизмат қилади, чунки у ишсизлик ва қашшоқликни камайтиради, ноқонуний миграция ва инсон савдоси каби жиноятларнинг стартегик омилларини йўқотади [9]. Ўзбекистонда қонуний миграция каналларини кенгайтириш орқали қайтиб келувчилар сонининг салбий оқибатларини юмшатиш мумкин, чунки барқарор иш ва даромад жамиятдаги барқарорликни таъминлайди.

Профилактика инспекторларининг роли қайтиб келган мигрантлар орасида жиноятчиликнинг олдини олишда марказийдир. 2025 йилдан бошлаб криминоген вазият оғир ҳудудларда профилактика кичик инспекторлари фаолияти йўлга қўйилган бўлиб, улар меҳнат мигрантлари, мактаб битирувчилари ва талабалар билан индивидуал иш олиб боради [10]. Кичик инспекторлар қайтиб келувчиларнинг оилалари билан суҳбат ўтказади, уларнинг ижтимоий ҳолатини мониторинг қилади, иш топишига ёрдам беради ва потенциал хавфларни барвақт аниқлайди. Ички ишлар органларида миграцион профилактика бўлинмалари ташкил этилган, улар қайтиб келганларнинг адаптациясини кузатади. Бу тизим маҳалла институти билан ҳамкорликда ишлайди, маҳалла раиси, профилактика инспектори, ёшлар етакчиси ва ижтимоий ходимлар “маҳалла еттилиги” таркибида мигрантлар оилалари билан профилактик иш олиб боради [11]. Профессорларнинг таҳлилига кўра, бундай индивидуал профилактика жиноятчиликнинг сабабларини бартараф этишга ёрдам беради, чунки қайтиб келувчилар кўпинча психологик ёрдам ва ижтимоий қўллаб-қувватлашга муҳтож [12].

Қайтиб келган мигрантлар орасида жиноятчиликнинг сабаблари кўп қиррали бўлиб, улар иқтисодий, психологик ва ижтимоий омиллар билан боғлиқ. Чет элдаги оғир шароитлар, зўравонлик қурбони бўлиш, оиладан узоқ вақт ажралиб яшаш қайтиб келганда депрессия, агрессия ва ижтимоий изоляцияга олиб келади. ЮМ ҳисоботларига кўра, қайтиб келувчиларнинг кўпи ўз жамғармаларини уй-жой ва турмушга сарфлайди, аммо барқарор иш тополмайди [13]. Бу ҳолат майда ўғирлик, безорилик ёки гиёҳвандлик каби жиноятларга сабаб бўлади. Шунингдек, ноқонуний миграция тажрибаси уларни жиний гуруҳлар билан боғланишга мойил қилади. Профессорлар фикрича, мигрантларнинг уясизлик ва информаллик ҳолати уларни жиноятчиликка дучор қилади, чунки улар ҳуқуқий ҳимоядан маҳрум [14]. Ўзбекистонда бу муаммо 2025 йилда кучайган, чунки мажбурий қайтган мигрантлар сони кўпайган.

Барвақт олдини олиш чораларини кучайтириш учун комплекс ёндашув зарур. Аввало, қайтиб келувчиларни рўйхатга олиш ва мониторинг тизимини такомиллаштириш керак. Ташқи меҳнат миграцияси агентлиги ва ички ишлар органлари ҳамкорлигида қайтиб келганларнинг маълумотлар базаси юритилади, уларнинг ишсизлик даражаси ва ижтимоий ҳолати кузатилади. Иккинчидан, касбий ўқитиш ва ишга жойлаштириш программаларини кенгайтириш лозим. 2024 йилдан субсидия механизмлари жорий этилган бўлиб, иш берувчилар қайтган мигрантларни ишга олса, 12 ой давомида субсидия олади [15]. Бу чора ишсизликни камайтириб, жиноятчилик рискларини пасайтиради. Учинчидан, психологик ёрдам ва маслаҳат марказларини ташкил этиш зарур, чунки қайтиб келувчиларнинг кўпи травма олади. Профессорлар таъкидлаганидек, қонуний миграция каналларини ривожлантириш ва

реинтеграцияни қўллаб-қувватлаш жиноятчиликнинг олдини олишнинг энг самарали йўлидир [16].

Маҳалла ва жамоат бирлашмаларининг ролини ошириш ҳам муҳим. “Маҳалла еттилиги” таркибида профилактика инспекторлари қайтиб келган мигрантлар оилалари билан доимий суҳбат ўтказиши, уларнинг муаммоларини ҳал қилишга ёрдам беради. 2025 йилда криминоген ҳудудларда кичик инспекторлар меҳнат мигрантлари билан махсус иш олиб боради, уларнинг ижтимоий адаптациясини таъминлайди [17]. Бу тизим барвақт хавфларни аниқлашга имкон беради. Шунингдек, оммавий ахборот воситалари орқали қайтиб келувчиларнинг ҳуқуқий маълумот билан таъминлаш, уларнинг қонуний иш топишига рағбатлантириш зарур. IOM ва UNDP тажрибасига таяниб, реинтеграция дастурларини кенгайтириш мумкин [18].

Қайтиб келган мигрантлар орасида жиноятчиликнинг олдини олишда халқаро ҳамкорлик муҳим аҳамиятга эга. Ўзбекистон Россия, Қозоғистон ва бошқа мамлакатлар билан миграция шартномаларини кенгайтирмоқда, бу қайтиб келувчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилади. Халқаро ташкилотлар билан ҳамкорликда ўқитиш ва грант программалари амалга оширилмоқда. Профессорларнинг мулоҳазасига кўра, минтақавий мобиллик режимлари ноқонуний миграцияни камайтириб, жиноятчиликнинг трансмиллий характерларини пасайтиради [19]. Ўзбекистонда бу йўналишдаги ислохотлар 2025 йилда давом этмоқда.

Жиноятчиликнинг барвақт олдини олишда таълим-тарбия чораларини кучайтириш лозим. Қайтиб келувчилар учун махсус семинарлар, ҳуқуқий маърифат ишлари ўтказилиб, уларнинг жамиятга мослашуви таъминланади. Оилалар билан ишлаш, болаларнинг тарбиясига эътибор бериш муҳим, чунки мигрантлар оилаларида болалар кўпинча қаровсиз қолади [20]. Бу ҳолат келгусида жиноятчиликка сабаб бўлиши мумкин. Профилактика инспекторлари бу йўналишда фаол иш олиб боради.

Статистик маълумотларга кўра, 2025 йилда пул ўтказмалари 4,8 миллиард долларга етган, бу мигрантларнинг иқтисодий аҳамиятини кўрсатади [21]. Аммо қайтиб келувчиларнинг реинтеграцияси муаммолари ҳал этилмаса, бу потенциал хавфга айланади. Давлат сиёсатида қайтиб келганларни қўллаб-қувватлашни кучайтириш, иш ўринлари яратиш ва профилактик чораларни такомиллаштириш зарур.

Хулоса қилиб айтганда, меҳнат миграциясидан қайтиб келган фуқаролар орасида жиноятчиликнинг барвақт олдини олиш комплекс чораларни талаб этади. Иқтисодий қўллаб-қувватлаш, ижтимоий адаптация, профилактика инспекторларининг фаолияти ва жамоат ҳамкорлиги орқали бу муаммони ҳал қилиш мумкин. Бу йўналишдаги ислохотлар жамият хавфсизлигини таъминлайди ва миграциянинг ижобий оқибатларини кучайтиради

Адабиётлар рўйхати:

1. Migration Situation Report Oct-Dec 2024 // IOM Uzbekistan. – 2024. – P. 12-15.
2. Uzbekistan seeks new labor markets // Global Voices. – 2025. – January 18.
3. Eraliev Sh. Return Migration as a Brain Gain for Uzbekistan // New Voices from Uzbekistan. – 2019. – Vol. 21. – P. 1-10.
4. Most Uzbek migrants are victims of violence // Azon Global. – 2025. – February 17.
5. Migrants and their vulnerability // IOM Publications. – 2015. – P. 45-50.

6. The Shadow Side of Migration: Exploring the Nexus // Nordic Journal of Criminology. – 2023. – Vol. 24. – №. 2. – P. 159-175.
7. Number of labor migrants from Uzbekistan abroad drops // Gazeta.uz. – 2025. – January 22.
8. Меҳнат миграциясидан қайтганларни ишга олганларга субсидия // Gazeta.uz. – 2024. – April 8.
9. The Role Of Legal Labor Migration In Preventing Crime // International Journal Of Law And Criminology. – 2025. – Vol. 5. – №. 11. – P. 1-10.
10. Профилактика кичик инспектори фаолияти // Zarnews.uz. – 2025. – January 22.
11. Маҳалла институтининг роли // Parliament.gov.uz. – 2025. – June 18.
12. Support and Reintegration of Labor Repatriates // UNDP Uzbekistan. – 2023. – P. 20-25.
13. Migration Data Gap Analysis // IOM Uzbekistan. – 2024. – January.
14. The Shadow Side of Migration // Scandinavian University Press. – 2023. – P. 167-170.
15. Subsidy for employers hiring returned migrants // Gazeta.uz. – 2024. – P. 1-5.
16. Legal Labor Migration and Crime Prevention // The USA Journals. – 2025. – November 13.
17. Криминоген вазият оғир ҳудудларда // Yuz.uz. – 2025. – January.
18. Effects of migration on children // UNICEF Uzbekistan. – 2019. – P. 10-15.
19. Role of Legal Migration in Preventing Crime // IJLC. – 2025. – P. 5-8.
20. Effects of migration on families // MOITI.uz. – 2021. – P. 22-25.
21. Uzbek Migrants Send Home \$4.8 Billion // Timesca.com. – 2025. – August 25.

INNOVATIVE
ACADEMY